

TETTESEK

A „hatvani incidens”

Egy multiperspektívájú foglalkozás a tettes-áldozat
témájának feldolgozásához

Jesaja Balog és Chava Baruch

Yad Vashem

The International School for Holocaust Studies

2009

Oktatási anyag:

- Zöldi Márton beszélgetése a pszichoanalitikussal (részlet)
- Kivonat Zöldi Márton a népbíróság előtti tárgyalásának jegyzőkönyvéből
- Részlet Sproncz József a Yad Vashemnek tett tanúbizonyságából

Célcsoport:

Gimnáziumi tanulók, és hasonlókorú diákok más iskolákból

Előzetes magyarázat és alapismeretek

Hogyan történhetett meg a holokauszt?¹

Ez a kérdés a mai napig foglalkoztatja a történészeket, pedagógusokat, túlélőket, iskolai tanulókat és egyetemi hallgatókat. Hogyan gyilkolhattak meg Európa közepén német katonák, rendőrök és azok segítők 6 millió zsidót? Akit ezek a kérdések foglalkoztatnak, két dologra kell ügyelnie: a tömeggyilkosok emberek voltak, és azok áldozatai emberek voltak, mindegyik különleges a maga módján.

1. Tehát a tettesek is emberek voltak. A büntettet azért tudták elkövetni, mert egyes emberek, saját döntéseikkel és cselekedeteikkel, együttesen, megteremtették az előfeltételeket az európai zsidók meggyilkolásához. Ez a tény nem csak a történész számára releváns, annak erkölcsi és pedagógiai következményei is vannak. A jelenlegi kutatás mindig, mindkét aspektust figyelembe veszi: az emberi tetteket, illetve az azok mögött húzódó, adott időben lévő, emberi eszményeket és értékrendszereket. A leírhatatlan kiterjedésű gyilkosság, a nemzeti szocialista népközösség akarata, hogy az európai zsidókat egytől-egyik kiirtsa, vetik fel a tettesek cselekvésének kerete iránti kérdést. Hogyan jutottak emberek el addig a pontig, hogy részeivé váltak ennek a gyilkos folyamatnak? Hogyan tudtak az emberi erkölcs elképzelései rövid idő alatt ennyire elferdülni és megváltozni? Ezen folyamat – amelyben a tettesek döntéseket hoztak és cselekedtek - megértésének a megkísérlése, semmiképpen nem jelenti a tettesek és tettük igazolását. Amikor a tanulók megtanulják a tetteseket, mint embereket szemlélni, azok démonizálása helyett, abban a pillanatban a saját tettekért viselt felelőség gondolata hatol az öntudatukba. Ez a módszer az elmélkedés menetét támasztja alá a tanulóknál, és éppen hogy nem a tettesek megbocsátását szolgálja.
2. Fontos a holokauszt emberi tragédiájának dimenzióit megérteni. A gázkamrákban és a tömeges agyonlövésekben megöltek hullahegyei meggátolhatják annak a sok millió egyén életének megpillantását, akiket itt pusztítottak el. Mindenegyedűleg áldozatoknak meg kell adnunk azt az emberi arculatot és méltóságot, amelyet kivégzőik megtagadtak tőlük. A tettes szempontjainak és motívációinak pedagógiai közvetítése magában rejti annak veszélyét, hogy elsiklunk az áldozat arca felett, még ha akaratlanul is. Azonban a tettes büntettének valódi jelentőségének felméréséhez elengedhetetlen az áldozat szemszögének felmutatása és megértése.

¹ A bevezető magyar fordításának alapjául a németnyelvű Mkayton, Noa (szerk.) *Deportationen. Täter, Mitleufer, Opfer, Yad Vashem*, Jerusalem, 2007 c. kiadvány szolgált.

3. Úgy véljük fontos, hogy a tettes-áldozta témáját olyan helyi eseten mutassuk be, amelynek dokumentumai a magyarországi tettesek szempontját világítják meg, és saját világnézetüket, s a zsidókhoz való viszonyát példázzák. Ezeket a Magyarországhoz kapcsolódó dokumentumokat úgy válogattuk ki, hogy azokban a tettesek szemszögét a helyszínen lévő áldozatok, azaz a tettesek viselkedésének tanúinak nézőpontjával tudjuk szembeállítani.

Pedagógiai célok:

Célunk, hogy

1. a tanítványok szembesüljenek az akkori magyar hatóságok soraiban, és azok nevében szolgáló emberek tetteivel.
2. a tanulók megismerjék eme tettesek választásait, álláspontját, és a felelősségvállaláshoz való viszonyát.
3. egy-egy tettes felfogásának megismerése által a tanulók bepillantást nyerjenek annak a pszichológiai és társadalmi folyamatnak belső dinamikájába, amely a népiertáshoz vezetett.

Az alapfoglalkozás

Idő: 90 perc

Menet:

- 1) Bevezető:
- 2) A beszélgetést megindításához a következő gondolatokat javasoljuk:
 - a. A „felelősség” fogalmának megvitatása ideális, szabad emberi ill. korlátozott (bürokrácia, betegség és más körülmények által) esetében.
 - b. A tanúvallomás mint történelmi forrás megbeszélése.
2. Munka a szöveggel: a diákokat 3 csoportra osztjuk. Mindegyik csoport kap egy szöveget, amit ki kell elemezniük a szövegeket követő kérdések segítségével.
3. Tárgyalás, a csoportok beszámolója, a végeredmények megbeszélése az összefoglaló kérdések segítségével.

Háttérinformáció a „hatvani incidenshez”

Magyarország a német megszállás kezdetekor

1944. március 19-én a németek megszállták Magyarországot, és ekkor alakult meg a Sztójay Döme vezette, nácibarát kormány. A magyar zsidók sorsa két, eltérő irányú politikai dinamika között formálódott. Az egyik oldalon Eichmann különítménye Magyarország zsidótlanításán fáradozott már a megszállást követő

naptól kezdve. Az Eichmann Kommandó a Sztójay kormánytól függetlenül adta ki parancsait a Zsidó Tanácsnak. Az Eichman Kommandóval párhuzamosan, a zsidó-ügyeket a magyar Belügyminisztérium XXI. osztálya Endre államtitkár irányítása alatt intézte. A Belügyminisztérium a zsidó-kérdést érintő döntéseit végrehajtásában az Eichmann Kommandó együttműködött.

A másik oldalon a Honvédelmi Minisztérium a zsidó munkaszolgálatosok számát jelentős mértékben növelni kívánta. Ennek két oka volt. Először is Magyarország munkaerőhiányban szenvedett. Ezért megállapodás született a magyar és a német hatóságok között, hogy 150000 munkaképes zsidót mentesíteni kell az éppen akkor kezdődő „kitelepítések” alól. Másodszor feltehetőleg jó néhány katonai parancsnok rádöbrent, mit is takar a zsidó-kérdést megoldandó program. Ennek tudatában mindent megpróbáltak azért, hogy a munkaszolgálat révén a zsidó férfiakat Magyarország területén tartsák.

A két ellenkező irányú, a magyarországi zsidóságot érintő politika érdekösszeütközéshez vezetett a Honvédelmi minisztérium és az Eichmann különítmény céljain dolgozó szervek között. A Honvédelmi Minisztérium által kiküldött munkaszolgálatos behívókat, amelyeket a már gettóba zárt zsidóknak is megpróbáltak kikézbésíteni, a gettósításért felelős Ferenczy László alezredes május 25-én leállította.

A „hatvani incidens”

Ferenczy és a németek hírére vették, hogy a jászberényi parancsnokságú, I. munkaszolgálatos zászlóaljnál 400 munkaszolgálatosnak a tisztek 10 napos eltávozást adtak. A munkaszolgálatosok szétszéledésének megakadályozására a németek razziaát szerveztek Hatvanban. A razzia időpontja június 7-re volt kitűzve, az eltávozottak újbóli szolgálatra való jelentkezésének a napján. Eközben az észak-magyarországi zsidókat június 5-e és 10-e között gyűjtötték össze, azért, hogy bevagonírozzák és deportálják őket. Június 7-én egy deportáltakkal telezsúfolt vonat várakozott a hatvani pályaudvaron. A deportáltakat kísérő magyar osztag parancsnoka Zöldy Márton volt. Amikor a hatvani állomásra egy a szabadságukról visszatérő munkaszolgálatosokat szállító vonat futott be, Zöldy a munkaszolgálatosok vonatát a deportáltak szerelvényéhez kapcsolta. Így a munkaszolgálatosok is Auschwitzban kötöttek ki.²

Háttérinformáció a személyekhez

²Felhasznált irodalom: Braham, Randolph L. *A magyar holocaust*, Első kötet, Budapest, 1988, 75-76. o.; Benoschofsky Ilona, Karsai Elek *Vádirat a náciizmus ellen*, 2. kötet, Budapest 1960, 25-27. o.

*Sproncz József*³

Sproncz József (a bal oldalon)

Forrás: <http://www6.yadvashem.org/wps/portal/photo?lang=en&homepage=true>
(07.10.2010)

1905. szeptember 3-án született Budapesten kereskedő családba. Öten voltak testvérek. Három testvérét és első feleségét a holokausztban gyilkolták meg. Kereskedelmi érettségit tett. Budán saját bőrüzemét vezette. 1940-ben hívták be először munkaszolgálatra, majd 1942-ben. Mindkétszer Erdélyben szolgált. Harmadszorra Jászberénybe hívták be. Innen a „hatvani akció” folyamán Auschwitzba került. Ott ellenállási gócot szervezett másokkal. A Lagerben egy baleset folytán kórházba került, ahol megismerkedett Otto Frankkal, Anna Frank édesapjával. 1945. január 22-én szabadult fel, amiután hazatért. 1956-ban vándorolt ki Izraelbe.

*Zöldi Márton (1913-1946)*⁴

³ A biográfia a Yad Vashem Arcive 03/1982, Item No.: 3555837, 3-4. oldalán található információk alapján készült.

⁴ Szirmai Rezső *Fasiszta lelkek. Pszichoanalitikus beszélgetések a háborús főbűnösökkel a börtönben*, Pelikán Kiadó, Budapest, 1993 (első kiadás: Faust Kiadó, 1946), 277. o.

Az SS 25. fegyveres-gránátoshadosztályának három főtisztje (középen Grassy József, jobbszálen Podhratszky Ádám). A balszáelen látható tiszt hajtókáján a „Hunyadi” hadosztály jelzését viseli (Hadtörténeti Múzeum Fotóarchívuma)

Forrás: <http://mek.oszk.hu/05000/05002/html/#1280> (07.10.2010)

Csendőrszázados. 1942. január 20-tól a szekszárdi csendőriskolából Újvidékre vezényelt csendőrszakasz parancsnokaként Feketehalmy és Grassy utasításai szerint az újvidéki vérengzés egyik fő végrehajtója volt. A felelősségrevonás elől 1944 januárjában Németországba szökött, ahol belépett az SS-be. 1944. március 19. után mint SS százados az Eichmann-kommandó tagjaként visszatért Magyarországra. Részt vett több vidéki gyűjtőtábor felszámolásában (Munkács, Kolozsvár, Hatvan, Kiskunfélegyháza, Kecskemét). Baký és Faragho kikérte Zöldit a német hatóságoktól, de az SS nem adta ki, elhelyezték Magyarországról.

A népbíróság 1946. január 11-én kötél általi halálra ítélte, január 17-én kiadták a jugoszláv hatóságoknak. Az 1946. október 23-30. között tartott tárgyaláson egykori sajtóbeszámolóik szerint kihallgatásakor, október 25-én teljeskörű beismerő vallomást tett. „Gyilkoltam, de nem raboltam” – vallotta többek közt. November 4-én a bíróság ítélete alapján Újvidéken főlakasztották.

Zöldi Márton beszélgetése a pszichoanalitikussal

- *Volt-e különös vonzódása az elesettekhez, a nyomorgókhoz, a féleszűekhez, a nyomorékokhoz? (Hallgat.) Olvasott-e valaha szociológiai munkát?*
- Csak ilyent olvastam. Minden szociológiai művet elolvastam, ami 1919 óta megjelent. Lenin könyveitől kezdve, amelyeket oroszul olvastam.
- *Ön beszél oroszul?*
- Kitűnően.
- *Más nyelven is?*
- Csaknem minden európai nyelven. Németül, franciául, angolul, olaszul, spanyolul, oroszul, finnül, románul, szlovákul, bolgárul... A Kalevalát eredetiben olvastam... A német nyelvnek különböző régi és ma már úgyszólván senki által nem ismert tájszólásait perfektül beszélem. A középelnémet, az alfelnémetet... Háromezeröttszáz könyvből álló könyvtáram van. Marx minden munkáját ismerem... *(Néhány nyelven szólunk hozzá: mindent megért, perfektül válaszol).*
- *Külföldön tanulta a nyelveket?*
- Nem. Magam tanultam. Könyvekből.
- *Milyen hatással voltak Önre a szociológiai művek?*
- Szocialista vagyok. Emiatt nagyon sok kellemetlenségem volt a csendőrségen. Amikor elhelyeztek egyik állomáshelyemről, a vasutasok és a nép küldöttségben mentek feljebbvalóimhoz, hogy ne helyezzenek el. A munkásság sztrájkjogával teljesen egyetértettem. Emiatt is sok kellemetlenségem volt. Egyszer egy bányászsztrájk letörésére küldtek ki. Feljebbvalóm megparancsolta, hogy ha kell, használjak fegyvert. Nyomban megmondtam: erről szó sem lehet... Láttam, hogy a munkásoknak igazuk van...⁵
- ...
- *Na és ki felelős a hatvani állomáson törtétekért?*
- *(Hosszú csend után.)* A hatvani disznóságnak már megvan a tettese. Nagy László alezredes. Egészen véletlenül tudtam meg, hogy ő szállította le a vonatról a szabadságos munkaszolgálatosokat és vitette ki Németországba. Egy cellában ültem Kiszely Alajossal, a nyilasok ügyészével, aki egyszer elkeseredetten panaszkodott, hogy miért kell neki ülni, amikor pedig ő nem csinált semmit és olyan gazemberek, mint Nagy László alezredes, még most is osztogatja Németországban az aranyórákat, amelyeket a hatvani állomáson a munkaszolgálatosoktól rabolt el. Ez a Nagy László annakidején levelet írt Henney miniszternek, amelyben előléptetést kért azzal az indoklással, hogy ez neki kijár, mert ő a munkaszolgálatosokat jól megkínózta és falkástól deportálta Németországba. Tehát ő volt az és nem én...
- *Antiszemita Ön?*
- *(Erélyesen, határozottan.)* Igen!
- *Miért?*
- *(Percekig hallgat.)* Nagyon sok bajt a zsidóknak tulajdonítottam... *(Csend.)* Destruktívak... Nemzetszocialista sohasem voltam, már csak azért sem, mert mélyen katolikus vagyok...⁶

⁵ U.o. 28. o.

⁶ U.o. 32-33. o.

...

- *Amikor megverte azt a néhány zsidót, akike az imént felsorolt, érzett lelkiismeretfurdalást?*
- Nem.
- *De hiszen az előbb azt mondta, hogy a legcsekélyebb bűnért – például, ha pénteken húst evett – lelkiismeretfurdalás szorongatta!*
- A pofonokért nem éreztem semmiféle lelkiismeretfurdalást. Én akkor SS-katona voltam, ha nem tettem volna meg, amit megtettem, feljelentettek volna. Nem volt lelkiismeretfurdalásom, mert úgy éreztem, amit teszek jogos. Illetve... (*dadog*) illetve önmagamban mélyen volt lelkiismeretfurdalásom... az urak most nyilván félreértenek... lelkiismeretfurdalásom volt, mert könnyű az oldalamon fegyverrel megpofozni fegyvertelen embereket!
- *Hisz Ön a túlvilágban?*
- Feltétlenül. Ez a hitem könnyűvé teszi számomra a gondolatot, hogy meghalok...
- *Szeretné, ha életfogytiglan tartó fegyházba kapna halálbüntetés helyett?*
- Feltétlenül.
- *Miért? Ha olyan biztosan hisz a túlvilági életben, nem volna jobb odaát boldogan élni, mint a börtönben kínlódnival a halálig?*
- Szeretném lemosni egyszer nevemről a gyalázatot... Fiam van...
- *A zsidókat okolja, hogy ebbe a helyzetbe került?*
- Feltétlenül.
- *És Grassy is zsidó?*
- Nem. De ő is oka...
- *Milyen ítéletre számít?*
- Feltétlenül halálos lesz. Jönnek majd a tanúk, hogy a kecskeméti kórházban egy zsidó gyermeket elszakítottam az anyjától és a fejét addig vertem a falhoz, amíg szét nem loccsant. Hamis tanúk lesznek.
- *Miért éppen Ön ellen vonulnak fel ebben az esetben is a hamis tanúk?*
- Mert a nevemet ismeri az ország. És Zöldire ráfogni valamit a legkönnyebb. Nem kell félni attól, hogy akad valaki, aki nem hiszi el...⁷

Kérdések :

1. Milyen képünk van általában egy gyilkosról? Milyennek látjuk családi háttere, műveltsége és kultúráltsága szempontjából?
2. Hogyan rajzolódik ki Zöldi Márton képe e beszélgetés alapján?
3. Vannak-e meglepő, vagy megdöbbentő részletek személyében?
4. Milyen hajtóerők irányíthatták tetteit?
5. Mit lehet megtudni Zöldi Márton felelősségérzetéről, felelősségvállalásáról és a törvényhez való viszonyáról?
6. Hogyan egyeztethető össze, ill. magyarázható, Zöldi Márton önként bevallt antiszemitizmusa mély katolikusságával, és azzal, hogy sohasem volt nemzetiszocialista?

⁷ U.o. 34-35. o.

Zöldi Márton a népbíróság előtt

Elnök: Hatvanban mi történt?

Zöldi: A feladatom és szerepem mindenütt ugyan az volt.

Elnök: Tessék elmondani, hogy Hatvanban a gettóval kapcsolatban milyen működést fejtett ki, hogy került oda, hogy voltak ezek a vonatról való leszedések és a gettóba vitel, onnan a bevagonirozás és az általános viselkedése.

Zöldi: Hatvanban a cukorgyár területét jelölte ki Visliceni százados, hogy ott lesz a gettó elhelyezve. A vonatról való leszedések a hatvani kiegészítő parancsnok, Nagy László nevű ezredes intézkedésére történtek, emiről most nem rég szereztem tudomást, hogy az a sok rengeteg elrabolt arany és ezüst jelenleg még mindig nála van. Errevonatkozólag kérem is két tanú kihallgatását, akik tudják hogy hol vannak ezek az arany dolgok, óra, gyűrű, ékszer elrejtve.

Elnök: A kegyetlenkedésekről tessék beszélni, a zsidókkal szemben való magatartásáról.

Zöldi: A vasúti állomáson egy-két alkalommal voltam jelen, mikor az ottl lévő csendőri és rendőri közegek Nagy László állomásparancsnok parancsára letették és összegyűjtötték a munkaszolgálatosokat. Ott csak mint néző és szemlélő vettem részt. /Egy hang a hallgatóság köréből: „Ne hazudj, csibész! Itt van, aki ott volt!/"

Elnök: Csendet kérek. Csak mint néző volt ott?

Zöldi: Volt eset, mikor induló gyorsvonatra fel akart valaki ugrani, akkor saját magam mentem és löktem le a vonatról.

Elnök: Egyébként semmit nem csinált Hatvanban sem?

Zöldi: Nem volt intézkedési lehetőségem és módom, mert nem volt rá szükség.

Elnök: Mégis intézkedett, csinált ott mindent, kiadta a parancsokat. Hogy járt Hatvanban, SS ruhában, vagy magyar csendőr ruhában?

Zöldi: Magyar csendőr ruhában nem jártam.

Elnök: Mikor visszajött, állandóan SS ruhában járt?

Zöldi: Igen.

Elnök: És mikor leszedte az embereket Hatvanban, a maga parancsára vitték be a gettóba?

Zöldi: Nem az én parancsomra. Ez volt az első eset, mikor a honvédséghez tartozó munkaszolgálatosokat is gettóba kerültek és ez is azért történt, mert Nagy László úgy tájékoztatta Visliceni századost, hogy erre vonatkozólag megtörtént a honvédelmi miniszter intézkedése és ennek megfelelően ő itt tovább intézkedik. Ez volt az oka, hogy a deportálások során a honvédség tagjai, a munkaszolgálatosok kerültek közvetlenül a gettóba.

Elnök: Azután hogy vitték be őket és mit csinált ott? Beszéljen! Erre is van több száz tanú. Mit akar itt is jó fiúként feltűnni?

Zöldi: Mikor össze lettek gyűjtve az állomáson és az állomásról a közvetlenül határos cukorgyárba kellett a munkaszolgálatosoknak bemenni, ahol azután mindenki lerakta a csomagját, meg lettek motozva és a csomagokból a értéktárgyakat, pénzt, egyáltalán, amint a rendelet előírta, a pénzügyőrség összegyűjtötte és azután ezek is ottharadtak az elszállításig, de akkor már én nem tartózkodtam Hatvanban, az elszállításnál nem voltam jelen.

Elnök: Azt állítja, hogy ott senkit tetteleg nem bántalmazott, nem kínozott, vagy nem ölt meg senkit?

Zöldi: Nem öltem meg senkit sem Hatvanban, sem másutt, sem meg nem kínoztam senkit, erre még parancsot sem adtam.

Elnök: Tehát azt mondja, hogy nem kínozt meg senkit sem, parancsot sem adott a megkínzásra Hatvanban?

Zöldi: Igen.⁸

Kérdések:

1. “A feladatom és a szerepem mindenütt ugyan az volt” - Mi a különbség a feladat és a szerep között? Hogyan látta Zöldi feladatát Hatvanban, és milyen szerepet vállalt magára ebben az esetben?
2. Miért fontos tudni azt, hogy Zöldi Márton magyar csendőri ruhában járt-e, avagy SS egyenruhában?
3. Hogyan értelmezi Zöldi a parancs fogalmát?

⁸ *Hiteles gyorsírói jegyzőkönyv a Grassy-Zöldi ügyben megtartott népbírói tárgyalásról, 1946. január 7., 31-33. o. Forrás: Yad Vashem Archives V-87992/1, File TR14 / 46 II. B.*

Spronczi József tanúbizonysága a Jad Vasém részére 1961.3.26-ból⁹

Utoljára 1944. júniusában hívtak be munkaszolgálatra, orrsövénybetegségem miatt a 10. számú helyőrségi kórházba irányítottak felülvizsgálás végett. A felülvizsgáló főorvos alkalmatlannak talált és leszerelési parancssal a zsebemben indultam a jászberényi kiegészítő parancsnokságra 1944. június 12-én. Vidám hangulatban búcsúztam el feleségemtől. „Egy-két napon belül itthon vagyok” – mondtam – és soha többé nem láttuk egymást. Délután 5-kor indultunk a Keleti pu.-ról, mintegy hatvan leszerelő muszosok. Bizakodó hangulatban voltunk: megindult az invázió, az oroszok elérték a Kárpátokat, Olaszország kiugrásával eltörött a Tengelyhatalmak tengelye. A politikai időváltozást a honvédek fraternizálása is jelezte. A mi vagonunkban is utazott egy honvédegyén, aki egész úton kártyázott a fiúkkal és szidta a németeket. „A sógoroknak már befellegzett” – mondta. „Umén” – gondoltam. Este 8 óra volt kb., amikor a vonat befutott a hatvani pályaudvarra. Az idilli hangulatot durva kiáltozás vágta el. Kakastollas csendőrök fogták körül a pályaudvart, felugráltak a vagonokra és leparancsolták a zsidókat onnan. A peronokon nagy volt a tumultus, rugásokkal és puskatussal nógattak minket. A kavarodásban lecsúszott a szemüvegem, s így lassan botorkáltam lefelé. A vonatajtóban hatalmas halálfejes SS tiszt állt. „Rothadt zsidó, ne csellengj, az úristenedet!” – káromkodott tökéletes magyarsággal és ez annyira meglepett, hogy rápillantottam. Bikanyakán, nagyraméretezett kun fej nyugodott, abnormálisan széles állkapcsokkal. Ezt a jellegzetes szadista fizimiskát nem lehetett elfelejteni. Miután letereltek bennünket a vonatról, arccal a fal felé az állomásépület előtt sorakoztunk. „Csomagokat le! Kezeket tarkóra!” – parancsolták. Kb. kétszáz lehetünk. A csendőrök mégegyszer átkutatták a vonatot, majd megvártuk, amíg a miskolci gyors kifut a pályaudvarról. A csendőrök magatartása ezután minden képzeletet felülmúlt. A pályaudvarról libasorban futólépésben hajtottak bennünket a cukorgyári gettó felé. Útközben csendőr és nyilassorfalon haladtunk kersztül, akik dorongokkal ütöttek minket. A gettó szűk kapuján összetorlódtunk, egyszerre csak egy ember fért be. Itt senki nem kerülhetett el a sorsát. Tompa ütést éreztem és betört fejjel tántorodtam beljebb. Mikor végre kifáradtak a verésben, parancsot adtak, hogy minden értékünket és okmányainkat egy zsebkendőbe helyezzük. Az értékeket a csendőrség vette át, okmányainkat pedig – közöttük a katonai papírokat is – máglyába rakták és elégették. Közben besötétedett. Az udvarról egy barakkba tereltek bennünket, miközben ismét dolgozott a puskatus és a csendőrcsizma. Birkamód, egymást zúzva-taposva jutottunk be a koromsötét hodályba. A bűz és a szenny elviselhetetlen volt. A később befutó vonatok egyre több szerencsétlen munkaszolgálatost hoztak. Ők is hozzánk hasonló előkészítésben részesültek. A hajnali órákig tartott az összefogdosott zsidók bezsúfolása. Ekkor kivezényelték minket az udvarra. Néhány csendőrtiszt kíséretében megjelent Zöldy. Felszólított bennünket, hogy jelentkezzenek (mindezek után!) azok, akik a nürnbergi törvények értelmében kereszténynek számítanak, vagy idegen állampolgárok. Néhány ember jelentkezett. Ezeket az előző éjjel elégetett okmányuk hiányában megalázó és nevetséges vizsgálatnak vetették alá, és úgy megkínózták őket, hogy az első vizsgálatok után senkisésem mert jelentkezni. Így történt, hogy a mi vagonunkban kártyázó honvédegyén (civilruhás), akinek a jászberényi keretlegénységhez szóló behívója az elégett okmányok közt füstölgött, velünk jött Auschwitzba és az első szelekciónál a baloldalra került.

⁹ Forrás: Yad Vashem Archive 03/1982, Item No.: 3555837.

Ezután kihajtottak minket a pályaudvarra és 1944. június 13-án reggel bevagoníroztak bennünket. A hatvani gettó maradékával, öregekkel és betegekkel együtt, mintegy 1500 zsidót, akinek erős 90%-a csapattestéhez igyekvő, leszerelő, beteg, vagy egyéb szolgálati ügyben a hatvani pályaudvaron 1944. VI. 12-ről 13-ra virradó éjszaka átutazott. Annyival tartozom az igazságnak, hogy miként Zöldy Márton későbbi népbírósi tárgyalásán is elmondtam és bebizonyítottam, mi több Zöldy maga is elismerte – eggyel kevesebben voltunk a bevagonírozásnál. Egy fiatal ügyvéd, közvetlenül a bevagonírozás előtt zselettel felvágta az ereit. Csak akkor vették észre, amikor széles sugárban a rámpa kövére lövellt a vére. Ekor Zöldy odasietett, megfogta a fejét és hangosan azt kérdezte tőle: „Haza akarsz menni, fiam?” Mikor másodszori kérdésére sem válaszolt, hallgatását mintegy beleegyezésnek véve kijelentette: „Haza akar menni...” Ekkor akkurátusan elővette revolverét és tarkón lőtte. „Ezt is hazavágtam” – mondta.

Kérdések:

1. Mit tudunk meg Sproncz tanúvallomása alapján a csendőrség, és Zöldi Márton viselkedéséről 1944-ben Hatvanban?
2. Mennyiben könnyítettek a keresztény okmányok a rabok sorsán?
3. Milyen módon küldte haza Zöldi Márton a zsidó rabokat? Hogyan értelmezhető Zöldi Márton kifejezése? (humorizálás, a realitás tagadása, küldetés?)

Összefoglaló kérdések:

1. Miben különbözik Zöldi Márton tanúskodása Sproncz József tanúvallomásától? Hogyan látták a Hatvanban történeteket?
2. Milyen következtetéseket vonhatunk le az emberi viselkedésről?
3. Milyen előítéleteket vonhatunk kétségbe az alábbiak alapján? (pl.: Milyen egy gyilkos? Hogyan látja magát, és hogyan látják őt? Mit szabad megtenni a törvény, vagy a haza nevében?)
4. Hogyan lesz valakiből tettes, vagy áldozat?
5. Milyen mértékben aktuális ez a téma? Kell-e ezzel foglalkozni az iskolában?